

व्याप्तिग्रह इति तदपि न तर्कस्याप्रभावात् । व्यभि-
चारादिशङ्कानिरासद्वारा प्रत्यक्षादिशङ्कारी स इति
चेन्न अगवस्थाभयेन तर्कं विना व्याघातात् यत्न शङ्का-
विरहस्तत्र व्याप्तिग्रहे तर्कस्य व्यभिचारात् । यत्तु
योग्यानामुपाधीनां योग्यानुपपन्नव्याप्तिग्रहः अयो-
ग्यानास्तु साध्याव्याप्यत्वसाधनव्यापकत्वसाधनादभावग्रह
इत्यनौपाधिकत्वं सुग्रहमिति तत्तुच्छम् अतुमानेन
तत्साधनेऽनवस्थानात् प्रमाणात्तरस्याभावात् । ये चानु-
ब्रूयतर्कं विनैव सङ्गचारादिदर्शनमात्रेण व्याप्तिग्रहं
यदन्ति तेषां पक्षेतरत्वस्य साध्यव्यापकत्वपक्षेऽनुमान-
मात्रसिद्धयेत अतुमानमात्रोक्तेर्दत्त्वादेव पक्षेतरानो-
पाधिरिति चेत् भ्रान्तोऽसि नहि वयमुपाधित्वेन तस्य
दोषत्वमाचक्ष्महे साध्यव्यापकत्वेन तद्व्यापारेकात् पक्षे
साध्यव्यापकत्वतया व्यापकव्यतिरेके व्याप्यव्यतिरेकस्य
वज्रलेपाच्च । अपि च करयङ्गसंयोगः शक्त्युत्पत्तिरङ्गातो-
न्द्रियधर्मसमवायी जनकत्वादित्यत्राप्रयोजकत्वाच्च साधकं
तत्र व्याप्तिग्रह पक्षधर्मत्वे किमप्रयोजकं नाम ? तस्याद्विपक्ष-
बाधकतर्काभावाच्च तत्र व्याप्तिग्रह इत्यप्रयोजकत्वमिति ।
तर्कं वेत्त्यधीते वा ठञ् । तार्किकं तर्कवैत्तरि तर्कस्यास्त्वा-
ध्येतरि च । “तार्किकशिरोमणिस्तुते” दीधितिः ।
तर्कक लि० तर्क-एवम् । १ तर्कारके । २ याचके हेम० ।
“कामैः सन्तर्पयामास हंपण्यांस्तर्ककानपि” भा० शा० ४५ ख०
तर्कग्रन्थ पु० तर्काधिकृतः सन्धः शाक० त० कर्म० वा ।
तर्कप्रधाने पन्थे “तर्कपन्थार्थरहितो नैव गच्छात्यप-
ण्डितः” सुमुतः ।
तर्कण न० तर्क-भावे ल्युट् । तर्कशब्दार्थोक्ते अहभेदे
“परक्रोथांस्तदोपादौः शङ्कानर्थस्य तर्कणम्” सा० द०
तर्कमुद्रा स्त्री “तर्जन्यकुष्ठयोरपि मिथः संयोज्य चाङ्गुलीः ।
प्रसार्य बन्धनं प्राङ्मुखं सुहृतेति तान्निष्ठाः” इत्युक्ते सुहृ-
भेदे “वाङ्म प्रकोष्ठेऽक्षमात्राभासीनं तर्कमुद्रया” भाग०
४।६।२१ ।
तर्कविद्या स्त्री इत० । गौतमोक्तानां प्रमाणप्रमेयादीनां
षोडशानां पदाद्यनां विद्यायां, कथादोक्तप्रपदा-
य्यादिविद्यायाश्च । “वाङ्मोक्षकी तर्कविद्यामहुरक्तो
निरर्थिकाम्” भा० अतु० १७ ख० ।
तर्कारी स्त्री तर्कशब्दमिति ष-अण् ङीप् । जयन्तीउक्ते । अमरः ।
तर्किन(ल) तर्क-वा० इम(ज) वा । चक्रवर्तद्वारे रत्नमात्रा
तर्किनू लि० तर्क-णिनि । तर्कारके पण्डितभेदे । “त्रैवेद्यो-

हैतुकस्तर्की नैरुक्तो धर्मपाठकः । त्वयश्चात्रमिथः पूर्वं
परिपत् स्याद्वावरा” मनुः । [स्वार्थे क । तर्कक तत्त्वार्थे ।
तर्कु पु० अत-उ नि०। (टेको) इति ख्याते यन्त्रभेदे । त्रिका० ।
तर्कुट न० कत-च्छेदने बा० भावे छट् प्रथोः । (काटनाकाटा)
स्त्रवर्त्तनभेदे त्रिका० । करणे छट् । २ तर्कौ स्त्री
हारा० गौरा० ङीप् ।
तर्कुपिण्ड पु० ७त० । तर्कुस्थितमृत्पिण्डे (टेकोर वां टुक)
जटाघरः । [हारा० ।
तर्कुपीठी स्त्री स्त्रवः पीठः ङीप् पीठी इत० । तर्कुपिण्डे
तर्कुलासक पु० तर्कु लासयति चालयति लस-णिच्-एवम् ।
तर्कुचालके यन्त्रे (चरका) । हारा० ।
तर्कुशाण पु० इत० । (टेकोरशाण) सामके त्रिका० ।
तर्कु पु० तरजु-प्रथोः । अगादने व्याघ्रभेदे शब्दरत्ना० ।
तर्क्य पु० तच्छ-यत् वा० शुभः । यवचारे रत्नमा० ।
तर्ज भर्त्तने भ्वा० पर० सक० सेट् । तर्जति अतर्जति ततर्ज ।
तर्ज भर्त्तने चुरा० ध्वा० सक० सेट् । तर्जयते अतर्जयते । तर्जा
तर्जना “सीतामन्यर्थं तर्जितः” “तया तु तर्जिताः सर्वा सुखे-
भीमा यथागतम्” । “राक्षसोऽतर्जयत्तुतं पुनश्चादौ क-
यद्रूपम्” भट्टिः । बालं पुनर्गालसुखं गृह्णीयाच्च चेनं तर्ज-
येत् सुमुतः । आर्षत्वात् पदव्यत्ययः ।
तर्जन न० तर्ज-भावे ल्युट् । भर्त्तने “तस्मैताङ्गुलतर्जन-
विधमाः” माघः । तु० तर्ज-युच् । २ भर्त्तने स्त्री
“यन्ता क्रमेण परिसन्धनतर्जनाभिः” माघः । “मधुर-
वचनैः सन्ध भङ्गैः कृताङ्गुलितर्जनैः” सा० द० ।
तर्जनी स्त्री तर्क्यतेऽनया तर्ज-करणे ल्युट् ङीप् । प्रदेशिन्यां
हृद्वाङ्मुखसमीपस्थे अङ्गुलिभेदे । “तर्जन्यकुष्ठयोर्मध्यं
पितृतीर्थं प्रचक्षते” ऋतिः । तर्कसहाशब्दे उदा० ।
सहाशब्दे भरि उदा० ।
तर्जनीमुद्रा स्त्री “वामहृदि विधावाय तर्जनीमध्यमे ततः ।
प्रसार्य तर्जनीमुद्रा निर्दिष्टा मूलपाणिना” तन्त्रोक्ते
सहाभेदे ।
तर्जिक पु० तर्जसर्जनमस्यत्वं ठञ् । देशभेदे हेमच० ।
तर्क्य पु० तच्छ-अच् । वङ्गे । एवम् । तर्क्य के वेवङ्गे, अमरः
“कण्ठसनाथा तर्क्यकपङ्क्तिं हन्दीम० । सदोपाते शशिशौ
च हेम० । [२ अवे (मेवा) शब्दार्थकल्पतरुः ।
तर्क्य पु० तरत्याकाशपङ्क्तिं तृ-नि करणे नि वा । १ अर्थ्ये
तर्तरीक न० तृ-करणे ईक फर्फरीका० नि० । २ नौकाभेदे
कर्त्तरि ईक २ पारणे लि० सेदि० ।